

המתזיר שבינתו - לציון!

(תנונה למאמריהם של אבי רמ - 'צהרי ז' - וישראל זעירא - 'צהרי ח)

גלי החוזרים בתשובה ממלאים את לבנו תקווה ושמחה. תקווה - למהפך בפני הציבור בישראל, הנה מתקדמים אנו לתקון עולם במלכות ש-די, ושמחה - בהתגשמות דבר ה' על דורנו, דור של גאולה. שבנו לארץ, וגם שבים אנו אל ה', ככתוב בפרשת ניצבים; והדברים מתקיימים בפרט ובכלל.

א. דרכי התשובה

רבות הן דרכי השיבה. חוגי השבים שונים ונבדלים. הצד השווה שבהם הוא התנועה מן החוץ אל הפנים, מחיי הפקר לשמירת מצוות, ממבוכה לאמונה, מהתבוללות בתרבות הגויים לדבקות בהוויה יהודית. אנו מקשיבים ושומעים תזוזה ותנועה, חיפוש דרך ובקשת משמעות. התנועה ניכרת בפשוטי עם ובמשכילים, בפועלי ייצור ובאנשי בוהמה, בעדות המזרח ובאשכנזים, בארץ ומחוצה לה. כבר צוין שהתשובה בקרב עדות המזרח חזקה ומקיפה רבים מאוד; זאת מפני שהם לא רחקו מהמסורת. גם כשלא קיימו מצוות, לא פשטה בהם הכפירה האידיאולוגית. לכן רגישותם הטבעית ניעורה יותר בקלות. לפעמים הם שבים בפתאומיות, בלא סיבה, כביכול. הנה אביו נפטר, וכבר מתהלך הוא חבוש כיפה, שומר שבת, נכנס לבית הכנסת, מתקרב לקהילה, ושוב לא שב לעולמו הקודם. נהג המונית קונה קלטות, מקשיב לרדיו חרדי ומזמין את נוסעיו להקשיב. ביקר אצלו חבר שחזר בתשובה, ולבו נפתח. הוא מבקש להצטרף לשיעור או לסמינריון. תופעות אלו אינן חדשות ביסודן, אך מפתיעות בזרם הגדול שלהם. אמת כי גם לפני 30 שנה ראינו שהורים חילוניים לכאורה שלחו בניהם לחינוך דתי בגלל בחור ישיבה שדפק בדלתם וגילה אהבה והתעניינות במשפחה, וכבר נכוננו למסור בידו את בנם או בתם, שימשיכו לימודיהם בישיבה או מוסד חרדי. בשנים האחרונות עם "החזרת עטרה ליושנה", כשחזרה הגאווה וההצלחה החברתית בקרב

בני העדה הספרדית, עלה קרנם של ראשי התורה והישיבות, ובמיוחד בהנהגתו העממית של הגאון הרב עובדיה יוסף שליט"א. כל אלו דחפו לזירוז הליכי התשובה ולגידול בהיקפם בארץ ובעולם, הדבר בולט במיוחד באזורים העירוניים המוזנחים רוחנית, כמו בת-ים וחולון. שם שכוונת שלמות שינו אורחם ודמותם.

אצל האשכנזים, תנועת התשובה מצומצמת הרבה יותר. הישיבות החרדיות, כמו גם מכון מאיר, אינן עמוסות עבודה. יש פריסה מאוד מגוונת של שבים. יש שחסידות מושכתם. אותם נמצא בבעלו ובחב"ד, ועד סאטמר הגיעו. קרובים אלינו במיוחד החב"ד"קים שמערבים חב"ד, "ברסלב", "קוק" ו"קרליבך". איש איש לגווניו מבקש ללמוד, לעבוד את ה', או פשוט לשמוח ולרקוד בדבקות. נמצאים גם יחידים בעלי תשובה אשכנזים כספרדים בכל ישיבותינו. אין לישיבותינו מה להתבייש בבעלי התשובה הבאים אלנו ובתרומתנו לתהליך.

כשאנו רואים את רוחב תהליך התשובה בכל הגוונים של עולמנו הרוחני ובכל שדרות הציבור, אנו נזכרים בתגובתו החכמה של הגאון ר' יהושע מקוטנא (אחד מגדולי הדור בזמנו של הגאון ר' יצחק אלחנן), אשר אמר כלפי הרבנות שנמשכו לציונות: אם אנו רואים שהרעיון פושט בכל הרמות ובכל הגוונים שבעם, זוהי ההוכחה והמופת כי לפנינו תהליך א-להי. זוהי בשורת הגאולה. זהו אורו של משיח. והרבה שליחים למקום.

ב. דרכו של הרב קוק זצ"ל

מבקש אני להגיב לכותבי המאמרים המסיקים שאנו נשרכים בקצה המחנה "בגלל חוסר ביטחון עצמי". הם מנסים גם להאשים את הציבור שלנו ואת גדולי התורה שלנו, ואף את תורת הראי"ה, שהיא כללית מדי, ועוד.

הם מכים על חטא בשער בת רבים, פוגעים בזה בכוחו של הציבור הדתי-לאומי ומרפים את ידיו. אנו חייבים להזכיר להם את נצחון דרכנו על כל הדרכים האחרות בהגשמת גאולת ישראל, בבנין העם והמדינה, בהקמת מערכת חינוך הפרוסה בכל הארץ, בייסוד בתי מדרש ובהם רבנות של תלמידי ישיבות הקוראים בשם ה' על כל תהליכי הגאולה וקיבוץ הגלויות שאנו נמצאים בעיצומם.

הבה נחזור ונזכור שאת תהליך החזרה בתשובה התחיל מרן הראי"ה שהצליח בבשורתו להשיב "לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם".

בדרכו הוא יסד דרך מיוחדת של **א. א. - אהבה ואמונה**, שרק בחיבור שני אלה אפשר להחזיר את הלבבות אל דבר ה'. יבול ספרותי עצום כתב כדי להשיב את הטענות המדעיות שגרמו לרבים לעזיבת התורה.

בצד פתיחותו למדע ולפילוסופיה העולמית, הוא ידע לטעת בציבור את ערך החינוך התורני הישן, כפי שהשכיל לקרב אל הקבלה חוגים רחבים שניזונים היום ממנה בתוך מחננו פנימה ומחוצה לו. תחת הנהגתו הוקם חינוך מקצועי ומדעי תורני, בהתאם לצרכים של תחילת

המאה שעברה. יחד עם זאת הוא לחם על קיומו של החינוך הירושלמי, דוגמת ישיבת "עץ חיים" ששמרה על מסגרת שכולה קודש. הוא הדגיש כי בישיבות ובחינוך הישן נמצא הבסיס לגידול תלמיד חכם, גם ידע כי בוגר החינוך הישן בהמשך הזמן יתחדש ויתרחב בידיעותיו ובדעותיו.

מתוך עולמה של "עץ חיים" אכן צמחו גדולים רחבי דעה והשפעה. ושניים מהקרובים אל הרב מוכרים לכולנו: ה"ה הרב חרל"פ, תלמידו וחבירו, ור' אריה לוי, בן טיפוחיו, שבגדולתם קידשו שם שמים כשהם ממוזגים את העולם הישן והחדש בשיא יופיים הרוחני והמוסרי.

ג. נצחון דרך התשובה של הרב

תהליך החזרה בתשובה המשיך בתוואי שכבש הראי"ה זצ"ל. הוא הכין אותנו לתקופה של **שבר האידיאליים** שיביא בעקבותיו שיממון חברתי וערכי. "יגיעו ימים שתאמר אין לי בהם חפץ" (אורות התחיה פרק מד). חוסר טעם בחיים יגבר את הצימאון לדבר ה', ואז תתחיל התשובה בגליה הרבים כמו שרואים אנו היום. גם אנשי התורה שהתנגדו לו, החוגים שנלחמו נגדו, הם הנם בין ההולכים בדרכו ממש, ומאמצים את אמונתו בכוחה של האהבה שתביא את האמונה הגדולה והמעמיקה. אלו שצעקו נגד קרבתו ל"פושעים" - חב"ד ובעלז - מעמידים את טובי תלמידיהם לקרב ולא לרחק. דרכו ניצחה. גם ה"חזון איש" פסק להלכה לדון את החילוניים כאנוסים מחוסר ידיעה. כולם מודים היום שאת החושך אי אפשר לסלק במקלות אלא חייבים להרבות אור כדי לסלקו. לו היה הרב זוכה לראות לשמוע את הסמינריונים של "ערכים" ודומיהם, היה מאריך ימים בשמחה. את דבריו ממש הם מאמצים על דת ומדע. הם גם יודעים כי את רוח השבים צריך למלא בדברי חכמה ומחשבה, דברים ישנים וחדושים של התקופה, רעיונות מדברי המהר"ל שמביעים את ההשקפה הלאומית ממש. הם משקים את שומעי לקחם בעומק אמונה כפי שהורה הרב, להראות לעם את הפנימי והנעלה ביותר. גם ב"ערוצי הקודש" שומעים אנו שיחות אמונה על תהליך גאולתנו שלקוחים כמעט במדויק משיחותיו של מו"ר הרב צבי יהודה זצ"ל. על כן אמרתי: הרב זצ"ל ניצח.

הרב חזה, ידע וגילה לנו, כי ארץ ישראל היא מקור התשובה של הדור. התשובה מתעוררת עקב המעורבות של כל העם במאבקי קיומנו. גורלם של הכותל וקברי אבות, האחיזה שלנו בארצנו הקדושה מול מעלליו של ישמעאל לגרשנו, לסלקנו להורגנו ולהפחידנו, - כל אלה פועלים את פעולתם בקודש: לחפש משמעות לחיים, לקדש את החיים ולהרבות זכות. גם שותפות החרדים בשלטון חיברה אותם אל הכלל. המעורבות הכלכלית הכניסה אפילו את העדה החרדית עם הבד"ץ שלה לחיי המדינה. הם מעורבים במשק ובכלכלה. הם מעורבים עם כימאים ועם מנכ"לים חילוניים, חיים עמם ומהם. זה עושה את תהליך התשובה בצלילי בת קולו של הראי"ה קוק זצ"ל: התקרבות מתוך כבוד ומתוך הכרת ערך הדדית ונעימות.

השילוב בכל המערכות משנה לבלי הכר את העולם החרדי. גם בו סוף סוף עולה ריח הניחוח של אחדות ישראל. אשרינו שהגענו לכך.

ד. עולם התורה הציוני ופירותיו

הופתעתי מקטע מאכזב במאמרו של אבי רט, המציב סימן שאלה על חכמתם ובקיאותם של תלמידי הישיבות התיכוניות מול חכמתם של תלמידי הישיבות הקטנות, וגם מבקש לשקול את גדולתם של ר"מים שבזה מול האחרים. כנראה ביקש שנסיק מעצם השאלה את עדיפותו של העולם החרדי בתורה. אני מוכרח להעיר על זה שבוודאי יש בישיבות התיכוניות ר"מים למדנים שיכולים לעמוד במבחן הזה בכבוד רב. אך עצם הצגת השאלה אינה הוגנת. האם מישהו מצפה שחינוך שכולו תורה ישווה בתוצאותיו התורניות לחינוך תיכוני? נער הבא לישיבה תיכונית, מגיע בדרך כלל מתוך רצון שלו ושל הוריו לעשות מהתיכון עיקר ולהצליח בבחינות הבגרות היוקרתיות. האם יש לו זמן או ראש פנוי לשקוד בתורה כמו שצריך? הישיבות התיכוניות משלמות מחיר כבד על תערובת לימודי החול. אך פלא הוא לראות את תלמידיהם הטובים מצפים לרגע שיצאו מהלחץ הזה, עם סיום התיכון, כי אז יוכלו לשקוד בעולמה של תורה.

לא נוכל לבוא אל הישיבות התיכוניות בטענה על תלמיד שיצא מהם בשאלה. אפשר וחובה לשבחם על הצלחתם, למרות כל הלחץ וההפרעות לפעילות תורנית חינוכית אמיתית, לכוון את תלמידיהם לישיבות גבוהות ולישיבות ההסדר. תלמידים מצוינים העושים ימים כלילות באהבת תורה.

אחטא לאמת אם לא אציין שרבים מהבאים מהתיכוניות לישיבות הגבוהות מתקשים לעבור מעולם לעולם, ולא תמיד הקליטה מוצלחת. אבל ככלל, ההצלחה של מוסדות התורה העל-תיכוניים היא גבוהה מאוד. הדבר כולל את תוצאותיהן של המכינות, שחלק מבוגריהם מקדשים שם שמים בצבא אחרי לימוד של שנה בלבד.

ישיבות ההסדר שינו את פני החברה הדתית לאומית ואת פני העם בכלל. אחרי חמש שנות ההסדר הראשונות, רוב התלמידים יוצאים לאקדמיה ולעבודה. יותר מ-20% ממשיכים ללמוד, עד שמהם יצאו בעז"ה תלמידי חכמים מובהקים, רבנים ודיינים בישראל. מתוך "אלף הנכנסים למקרא" בבית הספר הדתי, יוצאים רבים לתלמוד ויותר מאחד להוראה. כאלף וחמש מאות צעירים מגיעים לישיבות העל-תיכוניות לסוגיהן מדי שנה. מתוך הישיבות יוצאים כוללים וגרעינים תורניים, הנמצאים במקומות הקשים ביותר ופועלים בציבור הדתי ובציבור החילוני, ומקרבים רבים לדבר ה' ולשמירת תורה ומצוות. בוגרי ההסדר הם הר"מים שלנו בישיבות התיכוניות והגבוהות, המורים והמחנכים בכל סוגי המוסדות, דתיים כחילוניים. הרבה דברים חשובים ונכבדים מוטלים על ציבור קטן יחסית. מדוע נלך על כך שאין לנו מספיק בוגרים לפרוץ החוצה להשיב את החילוניים? אלה שמסוגלים עושים זאת,

עם כל טרדתם. התוצאות נראות, בכל יישוב ובכל קהילה שלנו רואים רבים ששבו בתשובה. הם התקרבו ונעזרו על ידי רבנים ובני תורה שבכל אתר. הם עשו מלאכה חשובה שמעידה בשערים כי לא אלמן ישראל. גם בזה אנחנו פועלים ועושים.

הישיבות הגבוהות: ישיבת מרכז הרב ובנותיה בבית אל, בהר המור בשבי חברון ובתל אביב, מגדלות מאות שקדנים ולומדים מופלגים, שהם סולת משומרת של יראת שמים עם העמקה רוחנית ונשמתי, וראוי לסקור את פועלם הרחב. את ה"חדרים" ומוסדות נועם, את אולפנות צבי"ה והישיבות לצעירים, מוסדות עממיים ותיכונים ישיבות וכוללים שפזורים בכל אתר בערים בערי השדה והפיתוח. הם הצליחו למזג את הישן והחדש בלימוד תורה, והם הגשר בין העולם החרדי לעולמנו. רבים בציבור החרדי חוששים מהשפעתם הרבה, ואפשר לקרוא זאת ב"המחנה החרדי" כמעט בכל שבת. על מה ולמה זרם זה מותקף במאמרים שונים בציבור הדתי-לאומי, ובמיוחד במאמרים האחרונים? אולי זה משקף את האמת העגומה, שגם את הרב זצ"ל הציבור שלנו לא ידע לקבל, וכן גם את ר' צבי יהודה בנו ואת תלמידיו, רבותינו הרב נריה והרב ישראל? כמה בחישה לא ראויה בשנה האחרונה נעשתה כלפי הרב נריה זצ"ל; הרב שאנו חייבים לו את כל המהפך של החינוך הדתי, את כל קישורו לעולם התורה, לחמימות אמונה ודקדוק במצוות?

הבה נכיר את ערכו של החינוך הטהור בתורה שלנו, לא פחות ממה שמשבחים אנו את החרדים והישיבות לבעלי תשובה. אמת שהרב נריה הכיר את הסיכון שבהכנסת לימוד התיכון. הוא ידע גם ידע את ערכו של המדע ורוחב הדעת שבא עמו. הוא צפה וידע שהכנסת התיכון תביא עמה רבבות לתורה ולמדע, אבל ידע גם ידע כמה תפגע הכנסת התיכון בטוהר הנפש בגיל הגורלי של ילדי הישיבות התיכוניות. האין כל המאמרים על מצב הנוער שלנו אישור לאמת שיקוליו וטוהר רצונו?

ה. האמת תורה דרכה

האמת מורה דרכה, גם אם היא נפתלת לפעמים. השיירה עוברת והמפעל ממשיך. קול תורה נשמע במחננו. מנערים בודדים שעלינו לכפר הרא"ה לפני 50 שנה הגענו היום לרבבות לומדים וחכמים; אברכים מלומדים בחכמת העולם שיוצרים את החברה החדשה שאליה התפללנו.

לפני כמה שבועות הוזמנתי להגיד שיעור בגבעת שמואל בכולל יום שישי של בוגרי ישיבות 'הסדר'. מצאתי שם חבורה של עשרות לומדים שעסקו בסוגיות כאילו לא עזבו את הישיבה מעולם. שאלתי לעיסוקם, והם תופשים מקום בתחומי מדע שונים - אשרי העם שככה לו. גם נשים לבנו מי עומד בראש מפיצי התשובה היום. הטובים שבהם (והיום הם בהנהגה החרדית) גדלו במוסדותינו. רבים מחברינו תופשים עמדות בציבור. את סגנון הדיבור ורוחב הדעת הביאו מאתנו, ובו הפרו את העולם החרדי הכללי. גם זכות מעשיהם תעמוד לנו.